

Шмиголь Н.М.

д.е.н., професор,
Запорізький національний університет,
завідувач кафедри обліку і аудиту
Запоріжжя, Україна
nadezdash@ua.fm

Ляшенко О.М.

Запорізький національний університет,
аспірант кафедри обліку і аудиту
Запоріжжя, Україна
lenalya@mail.ua

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ ПРОМИСЛОВОСТІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація. В Україні машинобудування є однією з провідних галузей промисловості, а Запорізька область виступає лідером з виробництва авіаційних двигунів, силових трансформаторів, легкових автомобілів та іншої високотехнологічної продукції сфери машинобудування. Стаття присвячена аналізу основних показників та тенденцій, що характеризують стан розвитку машинобудівної галузі промисловості Запорізького регіону: індексу промислової продукції, динаміки виробництва основних видів машинобудівної продукції, структури виробництва, структури реалізованої машинобудівної продукції, структури загальної реалізації промислової продукції. Виявлено головні проблеми у розвитку машинобудівного комплексу Запорізької області. Запропоновано першочергові шляхи виходу машинобудівного комплексу регіону з кризового стану.

Ключові слова: промисловість, машинобудівна галузь, машинобудівна продукція, індекс промислової продукції, структура виробництва, структура реалізації, питома вага

Формул: 0, рис.: 9, табл.: 1, бібл.: 12

Nadiya Shmygol

Doctor of Science (Economics), Professor,
Zaporizhzhya National University,
Head of the Department of Accounting and Auditing
Zaporizhzhya, Ukraine
nadezdash@ua.fm

Olena Lyashenko

Zaporizhzhya National University,
PhD Student at Department of Accounting and Auditing
Zaporizhzhya, Ukraine
lenalya@mail.ua

AN ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF MECHANICAL ENGINEERING DEVELOPMENT IN ZAPORIZHIA REGION

Abstract. Mechanical engineering in Ukraine is one of the leading industries, and Zaporizhvia region serving leader in the production of aircraft engines, power transformers, cars and other high-tech areas of production engineering. Mechanical engineering field has more than 160 enterprises. The trend of sustainable development of engineering complex Zaporizhvia region observed since the beginning of this century. However, the economic crisis has significantly changed the position of the industry. The paper analyzes key indicators and trends that characterize the state of the engineering industry Zaporizhvia region, the index of industrial production, the dynamics of major machinery products, the production structure, the structure of sales engineering

products, the general structure of industrial production. The most significant negative trend for the last 6 years was observed in production of trucks, cars and electrical transformers. Today, the largest share in the structure of engineering products account for electrical apparatus for switching or protecting electrical circuits. The largest share in the structure of sales of products with industry vehicles, trailers, and electrical equipment.

Revealed major problems in the development of engineering complex Zaporizhia region: a high level of depreciation of fixed assets, significant resource-intensive industrial processes, inefficient financial activities engineering companies, insufficient supply of skilled personnel, low levels of innovation, reducing sales and other engineering products. An immediate way out of engineering complex area of crisis, attracting foreign investment to carry out reconstruction and introduction of new production technologies, support local engineering companies at the legislative level, control over pricing and quality products industry.

Keywords: industry, machine-building industry, machine-building products, industrial production index, the structure of production, the implementation structure

Formulas: 0, fig.: 9, tabl.: 1, bibl.: 12

JEL Classification: O018, R110

Вступ. Для економіки будь-якої країни стан розвитку машинобудівної галузі промисловості має надзвичайно важливе значення. Це пов'язано, в першу чергу, з тим, що продукція сфери машинобудування широко використовується в усіх інших галузях народного господарства. Саме ця галузь виступає постачальником засобів виробництва, створює допоміжні можливості для зниження матеріало- та енергоємності продукції, підвищення її якості. Стійкий розвиток цієї галузі сприяє впровадженню досягнень науково-технічного прогресу та дозволяє підтримувати конкурентоспроможність країни на міжнародному ринку.

Нестабільність економічної ситуації в Україні та викликаний цим фактом кризовий стан промисловості створюють необхідність постійного моніторингу найважливіших для країни галузей, зокрема, машинобудівної, та пошуку можливих шляхів виходу з кризи. Все вищезазначене зумовлює надзвичайну актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Сучасні тенденції розвитку машинобудівного комплексу України розглядаються багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями, серед яких: А. Бакута, Ю. Барташевська, Н. Васюк, О. Дальніченко, О. Дмитрашко, В. Іванишин, Н. Карачина, М. Колісник, В. Лобач, М. Макаренко, В. Міщенко, О. Панченко, О. Романко, Н. Сіправська, Н. Тарасова, О. Храброва, Т. Чумакова, В. Яковенко, Девід Саа та Рікардо Джуччі [Saha, Giucci, Naumenko 2014], Едільберто Л. Сегура [Pogarska, Segura 2012], Т. Іванські [Iwański 2014], Ханс ван Зон [Zon 2000], Андерс Аслунд [Åslund 2009; Åslund 2015] тощо. Однак стан машинобудування саме Запорізької області досліджувався лише деякими вітчизняними авторами, такими як: Є. Білий, В. Бугай, В. Волобоев, О. Ковтун, В. Коломієць, А. Кругляк. При цьому, більшість праць містить дещо застарілі дані і в них відсутнє висвітлення тенденцій розвитку машинобудівного комплексу Запорізького регіону за останні декілька років.

Саме тому, метою статті є розгляд основних показників та тенденцій, що характеризують сучасний стан розвитку машинобудівної галузі промисловості Запорізького регіону.

Результати дослідження. Основою промислового потенціалу Запорізької області є машинобудівний комплекс, що налічує понад 160 підприємств. У м. Запоріжжі розташовані такі відомі підприємства машинобудівної галузі, як: ВАТ «Мотор Січ» – виробник авіадвигунів для літаків та вертольотів провідних авіакомпаній; ВАТ «Запорізький трансформаторний завод» – єдиний в Україні виробник силових трансформаторів; «Запоріжбразив» – виробник абразивних матеріалів та інструменту; ПАТ «Запорізький автомобілебудівний завод» – єдине в Україні підприємство, яке має повний цикл виробництва легкових автомобілів;

ПАТ «Український графіт» – провідний виробник графітованих електродів для електричних печей; ПАТ «Запорізький завод важкого кранобудування»; КТ «Запорізький завод високовольтної апаратури «Вакатов і компанія»; КП «Науково-виробничий комплекс «Іскра» – провідний розробник та виробник наземної радіолокаційної техніки оборонного комплексу України; Державне підприємство «Запорізький державний авіаційний ремонтний завод «МіГремонт»; ПАТ «Запорізький механічний завод»; ПАТ «Запорізький електроапаратний завод» [Офіційний сайт Запорізької обласної державної адміністрації; Офіційний портал Запорізької міської влади].

Тенденція до сталого розвитку машинобудівного комплексу Запорізької області спостерігалася ще з початку цього століття. Однак економічна криза суттєво змінила позиції цієї галузі. Підприємства машинобудівної галузі через різке зниження попиту змушені були згорнути випуск навіть найбільш ліквідної продукції [Песиголовець 2012].

Впродовж 2005 – 2015 років спостерігалось декілька етапів у розвитку машинобудівної галузі Запорізького регіону, про що свідчать стрибки у значеннях індексу промислової продукції. З 2005 по 2007 роки відбулося суттєве збільшення значення індексу машинобудівної продукції зі 107,5% до 152,5%; з 2007 по 2009 роки – значне падіння більш ніж в 3 рази; в 2009 – 2011 роках відбувалося покращення ситуації і відповідне зростання значення індексу до 114,1%, а з 2011 року ситуація погіршилася і в 2015 році зафіксовано значення індексу на рівні 93,4% (рис. 1).

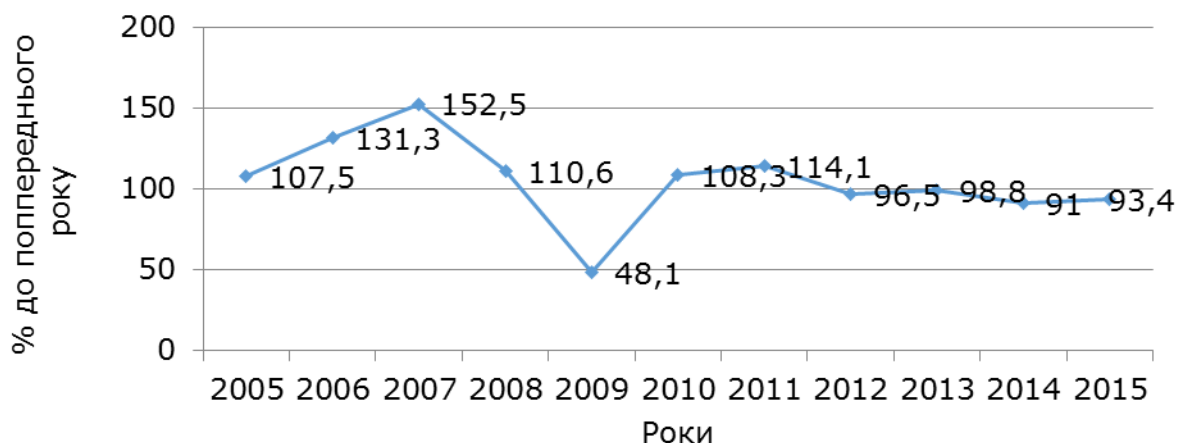

Рисунок 1 – Індекс машинобудівної продукції, % до попереднього року
Джерело: побудовано авторами на основі [Офіційний сайт Головного управління статистики у Запорізькій області]

Динаміка виробництва основних видів машинобудівної продукції простежується на основі даних табл. 1.

Таблиця 1 – Динаміка виробництва основних видів машинобудівної продукції у 2010 – 2015 рр., шт.

Найменування	2010	2011	Відх. %	2012	Відх. %	2013	Відх. %	2014	Відх. %	2015	заг. відх. %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Прилади для контролю ін. фізичних характеристик	-	980023	-	717093	-26,8	665456	-7,2	379917	-42,9	-	-
Елементи баласт. для ламп і трубок газорозр.; перетворювачі статичні; котушки індуктивності ін.	-	6636	-	5446	-17,9	3928	-27,9	3825	-2,6	2789	-
Апаратура електричн. для комутації або захисту електричн. схем на напругу > 1000 В	94490	168166	78,0	202166	20,2	188358	-6,8	151137	-19,8	149418	58,1
Апаратура електрична для комутації або захисту електричних схем на напругу не більше 1000 В	-	576300	-	617200	7,1	475800	-22,9	475800	0,00	224600	-
Панелі комутац. та ін. комплекти електричн. апаратури для комутації або захисту, на напругу не більше 1000 В	3586	4361	21,6	6867	57,5	6864	-0,04	12288	79,0	5798	61,7
Панелі комутац. та ін. комплекти електричн. апаратури для комутації або захисту, на напругу > 1000 В	-	263	-	58	-77,9	223	284,5	32	-85,7	-	-
Провідники електричні ін. на напругу не більше 1000 В, км	49129	57205	16,4	60072	5,0	60319	0,41	41284	-31,6	36163	-26
Двигуни та установки сил. гідравл. та пневмат. лін. дії	-	46500	-	59629	28,2	68874	15,5	51326	-25,5	-	-
Помпи відцентрові інші для перекачування рідин	2324	1600	-31	1106	-30,9	1281	15,8	1331	3,9	-	-

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Трансформат. електричн.	29093	29320	0,8	28652	-2,3	24672	-13,9	21746	-11,9	14238	-51,1
Турбокомпресори	-	5489	-	27570	402,3	22220	-19,4	21978	-1,1	27314	-
Вантажопідім., конвеєри пневмат. та ін. безперевн. дії	-	185	-	181	-2,2	129	-28,7	104	-19,4	-	-
Теплообмінники	-	310	-	146	-52,9	157	7,5	31	-80,3	-	-
Устан. для кондиціонув. повітря пром.	-	44	-	-	-	17	-	47	176,47	-	-
Устатк. холод. або мороз. та помпи тепл.	73	219	200,0	217	-0,9	228	5,1	88	-61,4	127	74,0
Обладн., пристр. для фільтр./очищ. пов. і газів	3710	3220	-13,2	1869	-41,9	4068	117,7	3675	-9,7	2192	-40,9
Маш. й апарати фільтр. або очищ. для рідин	175	298	70,3	114	-61,7	100	-12,3	55	-45,0	-	-
Вогнегасники	-	201485	-	192190	-4,6	219512	14,2	179581	-18,2	-	-
Ваги платформенні	-	35	-	32	-8,6	37	15,6	30	-18,9	28	-
Косарки	1456	1606	10,3	2110	31,4	2196	4,1	2162	-1,6	1802	23,8
Машина для збирання врожаю та обмолоту	-	1210	-	804	-33,6	913	13,6	768	-15,9	-	-
Маш. для с/г, сад-ва, ліс. госп-ва, птах-ва або бджільництва	-	-	-	535	-	363	-32,15	597	64,46	-	-
Маш., устатк. для пром. переробл. чи виготовл. прод. харч. і напоїв (у т.ч. жирів, олій)	-	48	-	136	183,3	648	376,5	70	-89,2	-	-
Автомобілі легкові	34873	55879	60,2	38477	-31,1	18926	-50,8	9159	-51,6	3590	-89,7
Автомобілі вантажні	2855	910	-68,1	721	-20,8	588	-18,5	316	-46,3	213	-92,5
Разом	225434	2146475	852,2	1963391	-8,5	1766441	-10,0	1357710	-23,1	468272	107,7

Джерело: побудовано авторами на основі [Офіційний сайт Головного управління статистики у Запорізькій області]

В 2011 році розпочиналося відновлення позицій машинобудівної галузі, однак, починаючи з 2012 року, ситуація різко погіршилася.

У 2014 році, порівняно з 2013 роком, суттєво скоротилося виробництво наступних видів продукції машинобудівної галузі: панелей комутаційних та інших

комплектів електричної апаратури для комутації або захисту, на напругу більше 1000 В – майже на 86%; машин та устаткування для промислового перероблення чи виготовлення продуктів харчових і напоїв – більш ніж на 89%; теплообмінників – на 80%. При цьому, у 2014 році, значно збільшився обсяг випуску промислових установок для кондиціонування повітря – на 176%, та машин для сільського господарства, садівництва, лісового господарства, птахівництва або бджільництва – майже на 65%. Як видно з таблиці, суттєві позитивні зміни за 2010 – 2015 роки відбулися у виробництві таких видів машинобудівної продукції: устаткування холодильного або морозильного та pomp теплових – майже 74%; панелей комутаційних та інших комплектів електричної апаратури для комутації або захисту, на напругу не більше 1000 В – майже 62%; апаратури електричної для комутації або захисту електричних схем на напругу більше 1000 В – зростання більше, ніж на 58%.

Найбільш значна негативна динаміка за 6 років спостерігалася у виробництві: автомобілів вантажних – більше 92%; легкових автомобілів – майже 90%; трансформаторів електричних – зменшення на 51% порівняно з базовим 2010 роком.

Загальний обсяг виробництва машинобудівної продукції за 6 досліджуваних років, як можна побачити з таблиці 1, збільшився майже на 108%.

У структурі виробленої машинобудівної продукції теж відбулися суттєві зміни. Основні види продукції машинобудівної галузі з найбільшою питомою вагою у загальному обсязі в 2010 – 2015 роках можна побачити з рис. 2 – 7.

Рисунок 2 – Структура виробництва машинобудівної продукції в 2010 році, %
Джерело: побудовано авторами на основі [Офіційний сайт Головного управління статистики у Запорізькій області]

Так, в 2010 році найбільшу частку в структурі займали: апаратура електрична для комутації або захисту електричних схем на напругу більше 1000 В – майже 42%; провідники електричні інші на напругу не більше 1000 В – майже 22%; автомобілі легкові – 15,5%; електричні трансформатори – майже 13%.

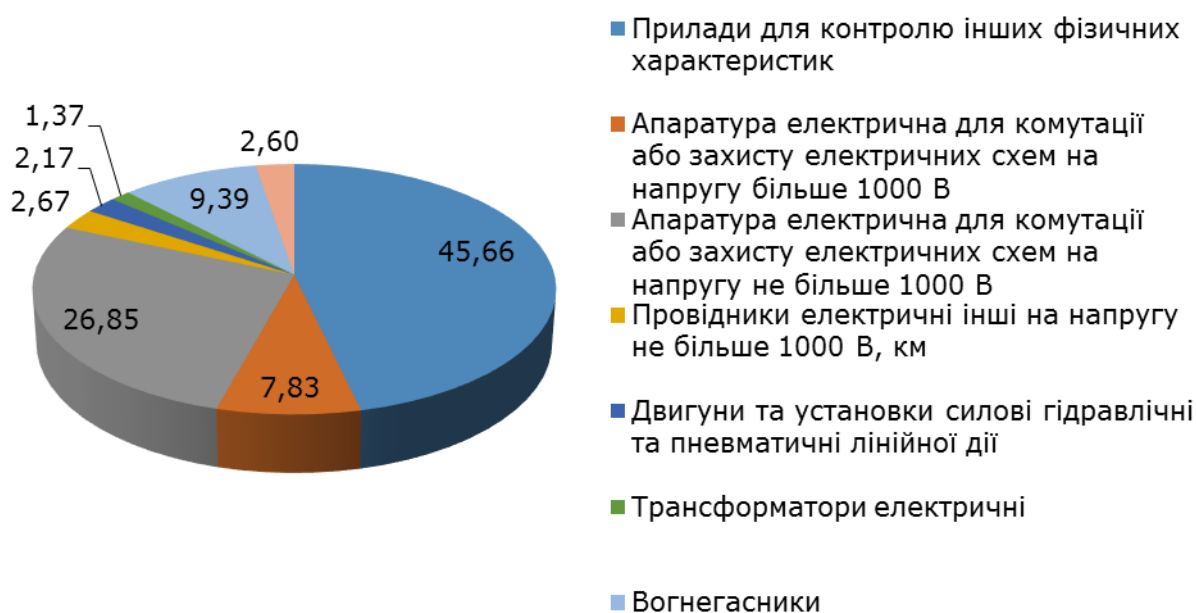

Рисунок 3 – Структура виробництва машинобудівної продукції в 2011 році, %
Джерело: побудовано авторами на основі [Офіційний сайт Головного управління статистики у Запорізькій області]

В 2011 році найбільша частка припадала на прилади для контролю інших фізичних характеристик – більше 45%, на апаратуру електричну для комутації або захисту електричних схем на напругу не більше 1000 В – майже 27%, вогнегасники – 9,4%, та на апаратуру електричну для комутації або захисту електричних схем на напругу більше 1000 В – 7,8%.

В 2012 році найбільшу питому вагу у структурі знов мали: прилади для контролю інших фізичних характеристик – 36,5%, та апаратура електрична для комутації або захисту електричних схем на напругу не більше 1000 В – 31,4%. В 2013 році перші дві лідируючі позиції у структурі машинобудівної продукції не змінились і склали, відповідно, 37,7% та 27%.

В 2014 та 2015 роках найбільша питома вага припадала на апаратуру електричну для комутації або захисту електричних схем на напругу не більше 1000 В – 35% та 48% відповідно.

Рисунок 4 – Структура виробництва машинобудівної продукції в 2012 році, %
Джерело: побудовано авторами на основі [Офіційний сайт Головного управління статистики у Запорізькій області]

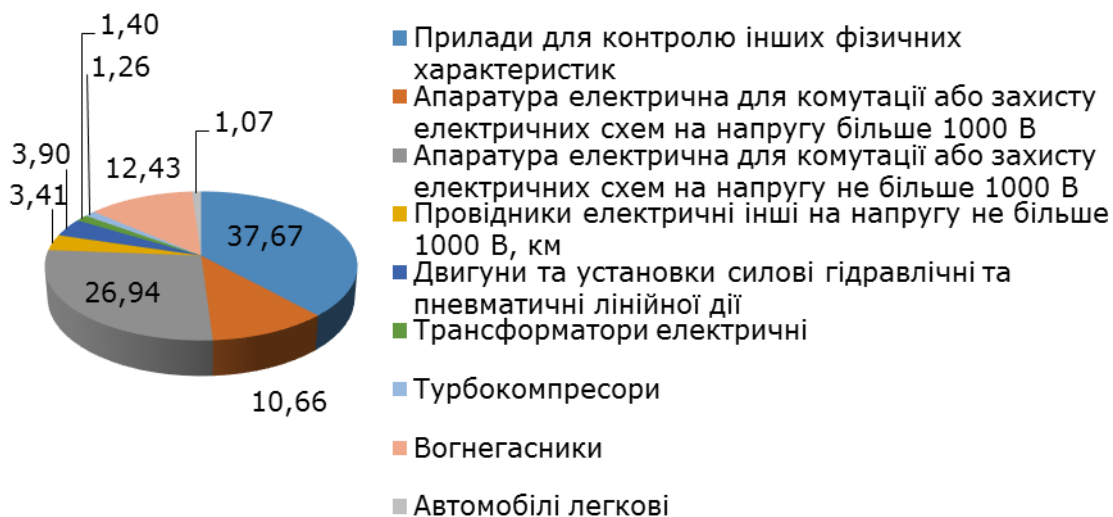

Рисунок 5 – Структура виробництва машинобудівної продукції в 2013 році, %
Джерело: побудовано авторами на основі [Офіційний сайт Головного управління статистики у Запорізькій області]

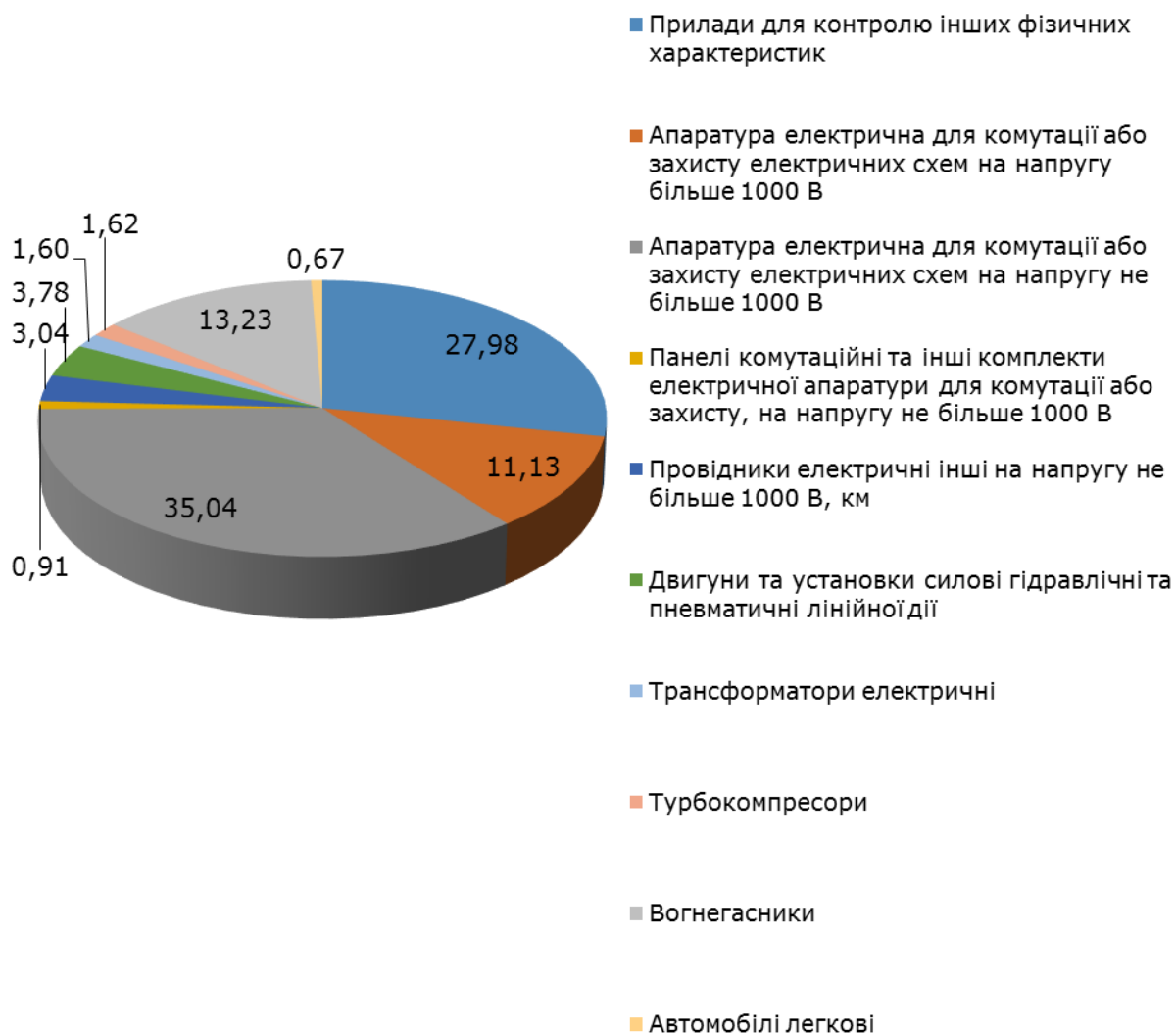

Рисунок 6 – Структура виробництва машинобудівної продукції в 2014 році, %
 Джерело: побудовано авторами на основі [Офіційний сайт Головного управління статистики у Запорізькій області]

Що стосується легкових автомобілів, то їх частка у структурі загального випуску машинобудівної продукції катастрофічно знижувалась за досліджувані роки – від 15,5% у 2010 році до лише 0,77% у 2015 році.

Достатньо важливим та наглядним показником стану розвитку промислової галузі є обсяг реалізації виготовленої продукції.

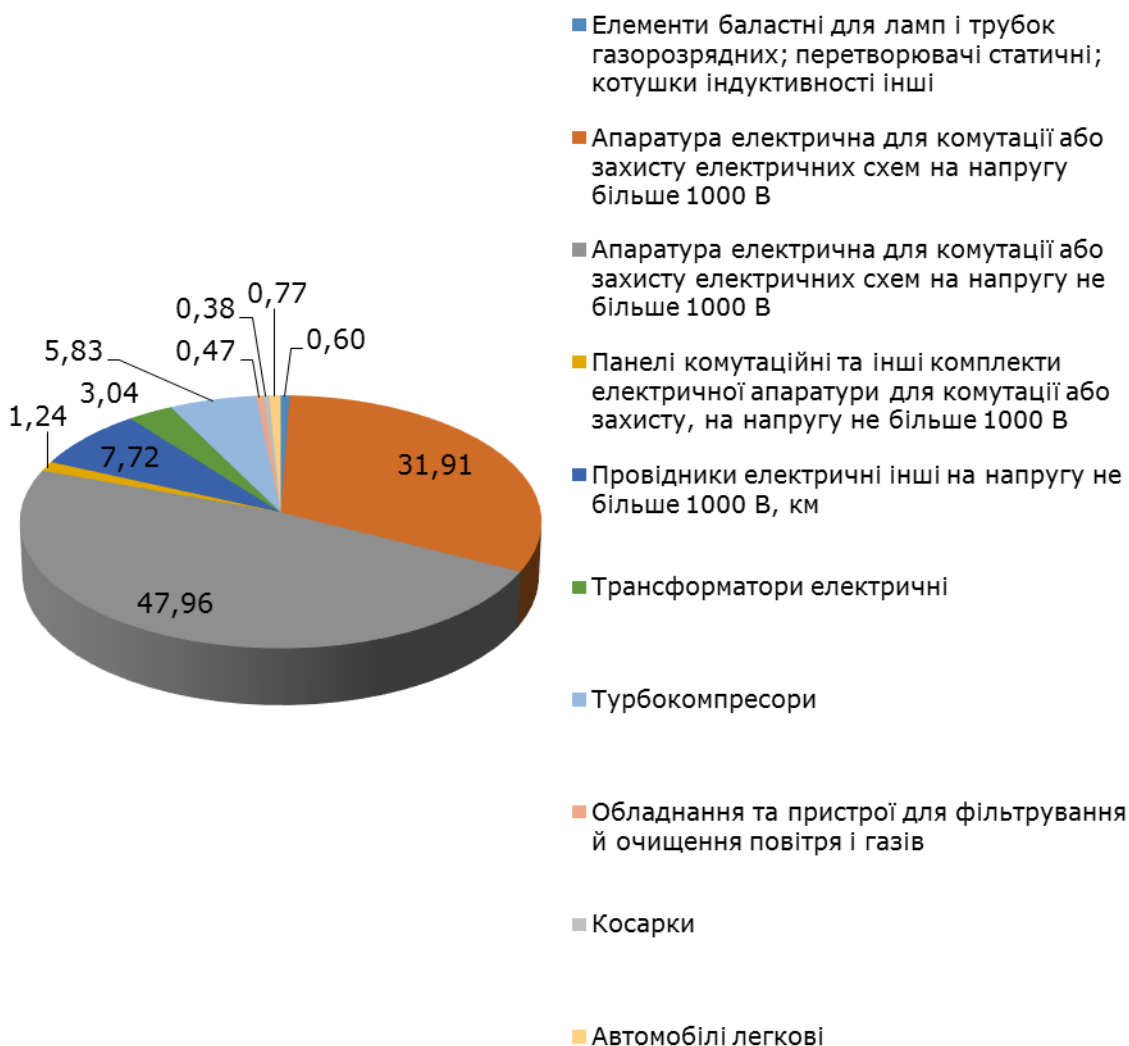

Рисунок 7 – Структура виробництва машинобудівної продукції в 2015 році, %
Джерело: побудовано авторами на основі [Офіційний сайт Головного управління статистики у Запорізькій області]

На рис. 8 можна побачити структуру реалізації машинобудівної продукції, виготовленої підприємствами Запорізької області.

Як можна побачити з рисунку, найбільшу питому вагу у загальному обсязі реалізації на протязі досліджуваного періоду займали автотранспортні засоби, причеи і напівпричеи, при цьому вона збільшилася з 54% у 2010 р. до майже 62% у 2015 р. Частка реалізації електричного устаткування в 2011 р. помітно зменшилася – у 2,8 разів у порівнянні з попереднім роком, і склала лише 13,6%. Однак помітно зросла у 2012 р. – до майже 41%. З 2013 р. відбулося падіння реалізації цього виду машинобудівної продукції і питома вага її реалізації у 2015 р. склала лише 22,7%. Питома вага реалізації машин та устаткування, не віднесених до інших груп продукції, на протязі шести років значно не змінювалася. Найменшу частку у структурі реалізації займали комп'ютери, оптична та електронна продукція – 4,6% у 2015 р.

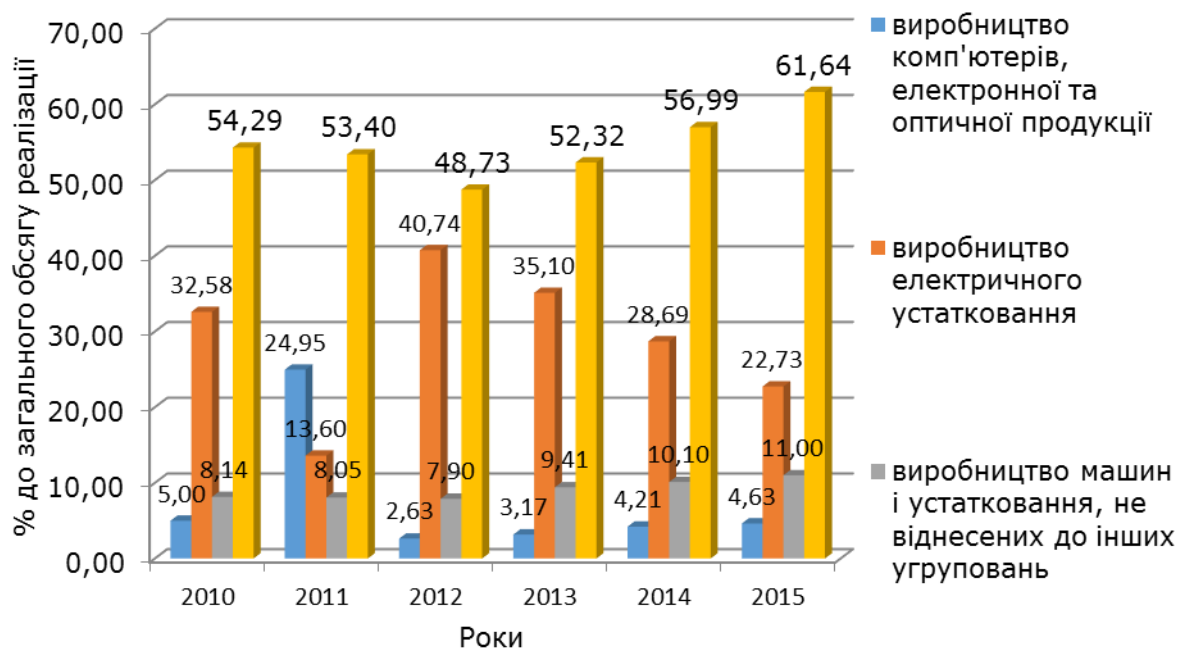

Рисунок 8 – Структура реалізованої промислової продукції сфери машинобудування в 2010 – 2015 роках, %

Джерело: побудовано авторами на основі [Офіційний сайт Головного управління статистики у Запорізькій області]

На рис. 9 наведена частка реалізації машинобудівної продукції у загальному обсязі реалізації промислової продукції в 2010 – 2015 роках.

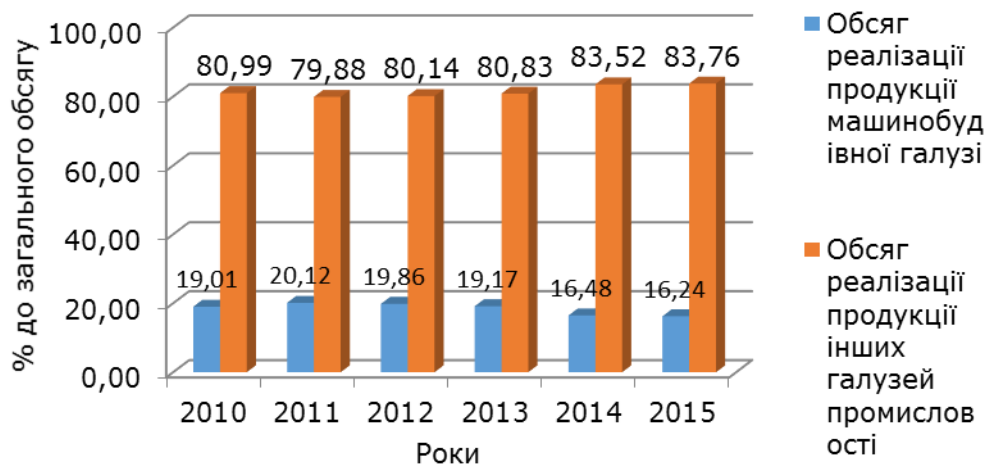

Рисунок 9 – Структура реалізації промислової продукції в Запорізькій області в 2010 – 2015 роках, %

Джерело: побудовано авторами на основі [Офіційний сайт Головного управління статистики у Запорізькій області]

Як показано на рисунку, питома вага реалізації машинобудівної продукції в загальному обсязі реалізації займала приблизно одну п'яту частину в 2010 – 2013 роках та одну шосту – в наступні два роки. В 2014 – 2015 роках частка реалізованої продукції галузі машинобудування зменшилася і складала трохи більше 16%.

На сьогодні основними проблемами машинобудівного комплексу Запорізького регіону є: високий рівень зносу основних фондів, значний рівень енерго- та ресурсовитратності виробничих процесів, неефективна фінансова діяльність

машинобудівних підприємств, недостатня забезпеченість кваліфікованими робочими кадрами, низький рівень інноваційної діяльності тощо. Зазначені проблеми потребують термінового вирішення, оскільки стан розвитку машинобудівної галузі дуже стрімко погіршується.

В цьому напрямку в Запорізькій області вже зроблені певні кроки, до яких належать прийняття Концепції розвитку промислового комплексу Запорізької області [Концепція розвитку промислового комплексу Запорізької області] та Концепції Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2020 року [Розпорядження Запорізької обласної державної адміністрації «Про затвердження Концепції Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2020 року» 2015].

Реалізація положень першої Концепції сприятиме досягненню таких результатів, як: забезпечення модернізації виробничого, конструкторського, науково-дослідницького і кадрового потенціалу галузі; здійснення інноваційного розвитку, впровадження наукоємних технологій, укладення угод про стратегічне партнерство, здійснення прикладних наукових досліджень; оптимізація кількісного та якісного складу виробничих потужностей; реформування власності неефективно працюючих підприємств; розширення доступу підприємств до фінансових ресурсів; регіональне та міжрегіональне кластероутворення; сприяння розвитку та поглибленню взаємодії науки та бізнесу тощо [Концепція розвитку промислового комплексу Запорізької області].

Згідно Концепції розвитку промислового комплексу Запорізької області, пріоритетними сферами машинобудування визначено виробництво авіаційної техніки, транспортне машинобудування, важке верстатобудування, енергетичне машинобудування, обладнання для газотранспортних систем, окремі види електронної техніки і засобів зв'язку, а також сільськогосподарське машинобудування [Концепція розвитку промислового комплексу Запорізької області].

Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2020 року передбачає підвищення промислового потенціалу регіону, забезпечення інформаційної та інституційної підтримки, а також маркетингового обслуговування інвестиційної діяльності [Розпорядження Запорізької обласної державної адміністрації «Про затвердження Концепції Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2020 року» 2015].

Поетапне виконання всіх цілей та завдань, передбачених стратегічними планами відродження промисловості Запорізької області, комплексний підхід до вирішення зазначених та багатьох інших існуючих проблем дозволить вивести машинобудівний комплекс Запорізького регіону, зокрема, та економічний стан розвитку області, загалом, на якісно новий рівень.

Висновки. Сучасний стан розвитку машинобудівного комплексу Запорізької області характеризується негативними тенденціями. Так, за останні 10 років значно зменшився рівень індексу машинобудівної продукції, що свідчить про скорочення обсягів виробництва галузі. За період з 2010 по 2015 роки відбулося суттєве падіння обсягу виробництва автомобілів та електричних трансформаторів, між тим як автомобілебудування та виготовлення трансформаторів завжди було візитною картою машинобудівного комплексу Запорізького регіону.

Несприятлива економічна ситуація в країні та викликаний цим занепад промисловості спричинив скорочення обсягу реалізації машинобудівної продукції, а також зменшення питомої ваги реалізованої машинобудівної продукції у загальному обсязі реалізації промислової продукції на 15% за останні 6 років.

Ситуація потребує термінових зважених дій як з боку керівництва області, так і з боку управлінців безпосередньо самих машинобудівних підприємств.

В першу чергу, необхідно залучити іноземні інвестиції, що дасть можливість здійснити масштабну реконструкцію та впровадити новітні технології виробництва. Це дозволить покращити якість, а, отже, і конкурентоспроможність продукції галузі. Також доцільними будуть певні заходи на законодавчому рівні, спрямовані на

підтримку вітчизняних машинобудівних підприємств, контроль за ціноутворенням та якістю продукції галузі.

Зважаючи на поточну ситуацію, також слід зазначити, що з метою відновлення машинобудівної галузі, яка є основою для технічного переоснащення всіх інших галузей економіки, темп розвитку машинобудування має перевищити загальний темп розвитку промислового виробництва в Запорізькому регіоні.

Література

- Концепція розвитку промислового комплексу Запорізької області.* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.potencial.org.ua/download/2250/kontsepacia.doc
- Офіційний портал Запорізької міської влади.* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://meriazp.gov.ua/test/index.php?id=22>.
- Офіційний сайт Головного управління статистики у Запорізькій області.* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/>.
- Офіційний сайт Запорізької обласної державної адміністрації.* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.zoda.gov.ua/article/1376/promisloviy-potentsial-regionu.html>.
- Песиголовец, В. (2012). Машинобудівний комплекс Запоріжжя: бити в литаври рано. *Голос України*, 23 лют. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.ukrrudprom.ua/digest/Mashinobudvniy_kompleks_Zaporggya_biti_v_litavri_rano.html.
- Розпорядження Запорізької обласної державної адміністрації «Про затвердження Концепції Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2020 року» від 11.09.2015 р. № 324.* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-koncepciyi-strategiyi-regionalnogo-rozvit-doc243309.html>.
- Åslund, A. (2009). *How Ukraine a market economy and democracy.* Washington, DC: Peterson Institute for international economics.
- Åslund, A. (2015). *Ukraine. What Went Wrong and How to Fix It.* Washington, DC: Peterson Institute for international economics.
- Iwański, T. (2014). *Ukrainian economy overshadowed by war.* OSW COMMENTARY, 148. Retrieved from <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2014-10-08/ukrainian-economy-overshadowed-war>.
- Pogarska, O., & Segura, E. L. (2012). *Ukraine - Economic Situation.* SigmaBleyzer. Retrieved from http://www.usubc.org/files/UKR-MonthlyEcReport_May-2012_.pdf.
- Saha, D., Giucci, R., & Naumenko, D. (2014). *Ukrainian Machine Building: Strategic options and short term measures in view of trade disruptions with Russia.* Berlin/Kyiv: German Advisory Group Institute for Economic Research and Policy Consulting. Retrieved from http://www.beratergruppe-ukraine.de/wordpress/wp-content/uploads/2014/06/PP_02_2014_en.pdf.
- Zon, H. (2000). *The political economy of independent Ukraine.* New York: ST. MARTIN'S PRESS, LLC.

References

- Åslund, A. (2009). *How Ukraine a market economy and democracy.* Washington, DC: Peterson Institute for international economics.
- Åslund, A. (2015). *Ukraine. What Went Wrong and How to Fix It.* Washington, DC: Peterson Institute for international economics.
- Iwański, T. (2014). *Ukrainian economy overshadowed by war.* OSW COMMENTARY, 148. Retrieved from <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2014-10-08/ukrainian-economy-overshadowed-war>.
- Pogarska, O., & Segura, E. L. (2012). *Ukraine - Economic Situation.* SigmaBleyzer. Retrieved from http://www.usubc.org/files/UKR-MonthlyEcReport_May-2012_.pdf.
- Saha, D., Giucci, R., & Naumenko, D. (2014). *Ukrainian Machine Building: Strategic options and short term measures in view of trade disruptions with Russia.* Berlin/Kyiv: German Advisory Group Institute for Economic Research and Policy Consulting.

- Consulting. Retrieved from http://www.beratergruppe-ukraine.de/wordpress/wp-content/uploads/2014/06/PP_02_2014_en.pdf.
- Zon, H. (2000). *The political economy of independent Ukraine*. New York: ST. MARTIN'S PRESS, LLC.
- Kontsepsiia rozvytku promyslovoho kompleksu Zaporizkoi oblasti*. Retrieved from www.potencial.org.ua/download/2250/kontsepcia.doc.
- Ofitsiyniy portal Zaporizkoi miskoi vlady*. Retrieved from <http://meriazp.gov.ua/test/index.php?id=22>.
- Ofitsiyniy sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Zaporizkii oblasti*. Retrieved from <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/>.
- Ofitsiyniy sait Zaporizkoi oblasnoi derzhavnoi administratsii*. Retrieved from <http://www.zoda.gov.ua/article/1376/promisloviy-potentsial-regionu.html>.
- Pesyholovets, V. (2012). Mashynobudivnyi kompleks Zaporizhzhia: byty v lytavry rano. *Holos Ukrainy*. 23 liut. Retrieved from http://www.ukrudprom.ua/digest/Mashinobudvniy_kompleks_Zaporggya_biti_v_litavri_rano.html.
- Rozporiadzhennia Zaporizkoi oblasnoi derzhavnoi administratsii «Pro zatver-dzhennia Kontsepsii Stratehii rehionalnoho rozvytku Zaporizkoi oblasti na period do 2020 roku» vid 11.09.2015 r. № 324*. Retrieved from <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-koncepciyi-strategiyi-regionalnogo-rozvit-doc243309.html>.

Data przesłania artykułu do Redakcji: 15.07.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 22.08.2016